E-Dil

(5) 2015

Kamil İŞERİ[1], Tuğba ÇELİK[2], Sercan DEMİRGÜNEŞ[3]

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA OKUR DOSTU METİNLERİN İNCELENMESİ[4]

- *Yazının bilimsel içeriğinden yazarı sorumludur.*
- *Bu çalışma referans gösterilmeden kullanılamaz. Referans için aşağıdaki adresi kullanabilirsiniz:*

İŞERİ, K., ÇELİK, T., DEMİRGÜNEŞ, S. (2015). Türkçe Ders Kitaplarında Okur Dostu Metinlerin İncelenmesi. *E-Dil Dergisi,* Sayı 5, 227-242.

www.e-dil.net

bilgi@e-dil.net

[1] Doç. Dr. İşeri, Kamil. Dokuz Eylül Üniversitesi (kamiliseri@gmail.com).
[2] Yrd. Doç. Dr. Çelik, Tuğba. Niğde Üniversitesi (tugba.celik@nigde.edu.tr).
[3] Yrd. Doç. Dr. Demirgüneş, Sercan. Niğde Üniversitesi (sdemirgunes@nigde.edu.tr).
[4] *Bu çalışma19-21Haziran 2014 tarihinde düzenlenen VII. Uluslararası Türkçe'nin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

Türkçe Ders Kitaplarında Okur Dostu Metinlerin İncelenmesi

The Research of Friendly Texts in Turkish Coursebooks

Özet

Alan yazınında okur dostu metin, okurun anlamasını kolaylaştırıcı bir dizi öğenin bulunduğu metinler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım doğrultusunda geliştirilen Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği (ODMDR), metinlerin okur dostu olup olmadığını yedi değişken ekseninde ölçmektedir. Bu araştırmanın amacı 6,7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okur dostu metinlerin niteliğini belirlemektir. Çalışmada 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki her temadan rastgele seçilmiş birer metin olmak üzere, toplam 18 anlatısal metin kullanılmıştır. Metinler, iki alan uzmanı tarafından ODMDR'yi temel alarak puanlanmıştır. Puanlama sonuçlarından Ağırlıklı Kappa (Weighted Kappa) analizleri yapılarak Rubriğe ait güvenirlik sonuçları elde edilmiştir. Buna göre Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği'nden en yüksek puan alan 6. sınıfa ait metinler oluşturmuştur. Türkçe ders kitaplarında yer alan "okur dostu metinler" genellikle nitelikli yazarlara ait olurken yazarın Komisyon, Anonim ya da "Bu kitap için yazılmıştır" biçimiyle tanımlandığı metinlerin genellikle metin düzenleme, kavramsal yoğunluk ve özellikle söylem boyutunda düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Türkçe ders kitaplarındaki "okur dostu metin" niteliği taşıyan metinlerin genellikle 40-50 yıl önce yazılmış yetişkin edebiyatına ait yazarların kaleminden çıktığı görülmektedir. Bu metinlerle birlikte günümüz yazarlarına ait metinlerin de ders kitaplarında yerini alması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Okur dostu metin, Okur dostu metin değerlendirme rubriği, Türkçe ders kitapları.

Abstract

Friendly text is defined as text presenting a sequence of units simplifying the comprehension of reader, in the literature. Rubric of Friendly Text (*Tr. Abbrv.* ODMDR) improved on this definition evaluates the texts whether or not they are friendly texts on seven dimensions. The aim of this study is to determine the quality of friendly texts in 6th, 7th and 8th Turkish Coursebooks. In this study, 18 narrative texts chosen randomly from each theme in 6th, 7th and 8th Turkish Coursebooks are used. Texts are graded by two experts on the basis of ODMDR. The reliability of results of rubric is attained by Weighted Kappa. By that of, the texts graded the highest scores are in 6th coursebooks. The friendly texts which are in the coursebooks usually belongs to the qualified writers. There are inadequacies on dimensions of text organization, conceptual intensity and especially of discourse in the texts specified as "(made by a) Comision", "Anonym" or "Written for this Coursebook". Although the friendly texts are selected from the qualified writers, these texts belong to the writers in adult literature that were written 40-50 years ago.

Keywords: Friendly Text, Rubric of Friendly Text, Turkish Coursebooks

Giriş

Bilindiği gibi dil öğretiminde dört temel dil becerisi, konu alanı olan dilbilgisi, yazım ve noktalama gibi alanların düzeylere göre öğretimi etkinlik temelli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum her ülkenin dili için geçerli olan evrensel bir durumdur. Hangi dil olursa olsun beceri geliştirmeyi amaçlayan temel dil becerileriyle konu alanın öğretimi temel alınmıştır. Bu yolla amaç, her bireyin dilini sevmesini, diline saygı duymasını, en önemlisi de dilini yetkin bir biçimde kullanarak diğer bireylerle etkili iletişim içerisinde olmasını sağlamaktır. Dilin en yetkin kullanıldığı alanlardan biri de yazınsal metinlerdir. Yazınsal metinler bir ulusun kültürel varlıklarıdır. MEB (2006)'da da belirtildiği gibi bireyi en kısa sürede ulusun kültürel varlıklarıyla tanıştırmak gerekmektedir. Bu durum bir yandan bireyin okuma alışkanlığı kazanmasını diğer yandan da kültürel bağlarını güçlendirmesini sağlamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim öğretim amaçlarını gerçekleştirmek için eğitim öğretim ortamlarına ders materyalleri hazırlamaktadır. Ders kitapları, eğitim öğretim ortamlarında kullanılan ders materyalleri açısından örgün eğitimin zorunlu ve vazgeçilmez bir öğesi olarak önemini korumaktadır. Ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda ilgili kurullarca değerlendirme süreçlerinden geçirildikten sonra eğitim öğretim ortamlarına sunulmaktadır (bk. http://ttkb.meb.gov.tr). MEB (2006)'da belirtilen amaçlar ve kazanımlar doğrultusunda ve tematik yaklaşımla etkinlikler hazırlanmakta ve Türkçe dersleri, ders kitabındaki metinler aracılığıyla işlenmektedir.

Metinlerle ilgili ilk çalışmalar, geçmişi MÖ 5. Yüzyıla dayandırılabilecek, batıda retorik, doğu dünyasında ise belagat adı verilen sözlü anlatıma yönelik çalışmaların yapıldığı 'sözbilim' alanında gerçekleştirilmiş ve 18. Yüzyıla kadar metinlerin düzenlenişi ile ilgili kurallar ve özellikler yalnızca sözbilim kapsamında sözlü uygulama düzleminde ele alınmıştır (Dilidüzgün, 2010: 11). Başlangıçta sözbilim olarak ele alınan metinler günümüzde metindilbilim alanında derinlemesine incelenmektedir.

Metinlerin temel amacı, türü ne olursa olsun, alıcıya bir biçimde bilgi aktarmaktır. Bilginin aktarımında metin yalnızca bir araçtır ve bu araç kapsamındaki değişkenler bilginin anlamlandırılmasında oldukça önemlidir. Bilgi, kişinin karşılaştırmalar yaptığı, ayrımlarda bulunduğu, bağlantılar kurup bulgulara ulaştığı sürecin sonunda elde ettiği her şeydir. Taşıdığı özelliğe, elde ediliş yöntemlerine göre bilgi; gündelik bilgi, dinsel bilgi, teknik bilgi, sanatsal bilgi ve bilimsel bilgi türlerine ayrılır (Cevizci, 2012).

İlkokul çocuklarının okuma materyalleri basitçe içeriğe göre sınıflandırılır: Doğa, bilim, keşifler, tarih, macera vd. İlkokul çocukları için yazılan metinler genellikle macera, fantezi, gizem, spor, oyun, mizah ve özellikle hayvanları içerir. Ortaokuldan itibaren bağımsız okumalara başlayan çocuklar, çeşitli bilim ve sanat dalları ya da ilgi duydukları başka alanlara göre okudukları metinleri ve kitapları seçerler (Guthrie ve Greaney, 1991: 77).

Alan uzmanlarının yaptığı çalışmaların sonucunda ders kitaplarına seçilen metinlerin dilsel ve içeriksel sorunları olduğu belirtilmiştir. Bu belirlemeler arasında sorun olarak devam eden bir konu da metin türlerinin temsil yeterlilikleridir. Ders kitaplarına seçilen metinlerin türlerini temsil yeterliliklerinin ne durumda olduğu ya da metnin türünü temsil yeterliliğinin olup olmadığına ilişkin herhangi bir araştırma sonucuna rastlanmamaktadır.

Metin türleri üzerine yapılan çalışmalarda (Saukkonen 1982; Biber 1989; Oktar ve Yağcıoğlu 1995; Bathia 1997; Steen 1999: Adam 1999; Filliettaz, 2001; Smith 2003& Renkema 2004; Bathia 2008; Dilidüzgün 2010; Günay, 2013;) her ne kadar farklı bakış açıları getirilerek sınıflandırmalar yapılsa da metin türlerinin temelde ikiye ayrıldığı görülür: *Bilgi verici metinler ve Anlatı metinleri*. Anlatı metinleri de kurgusal ve kurgusal olmayan anlatı olarak ele alınmaktadır. Güneş (2013:7-8)'e göre eğitim öğretim ortamlarında özgün ve özel metin olmak üzere iki tür metin kullanılmaktadır. Buna göre yazarların eğitim ortamlarından bağımsız olarak yazdıkları metinlere özgün metin; eğitim ortamları ya da ders kitapları için üretilen metinlere ise özel metin denir. Türkçe ders kitaplarında her iki tür metine de yer verildiği görülmektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği'ne göre düzeylerini ortaya koymaktır.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi olarak kurgulanmıştır. Belge inceleme, araştırmanın konusu ile ilgili bilgi içeren materyallerin analizidir (Cansız-Aktaş 2014). Doküman analizi yöntemi var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamayı, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir. Ayrıca yöntem, belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar, 2012: 183; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187).

Verilerin Elde Edilmesi

Bu çalışmanın verilerini 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan, her temadan rastgele seçilmiş birer metin olmak üzere, toplam 18 anlatısal metin oluşturmaktadır. Bu çalışmanın verileri nitel veri toplama yöntemlerinden amaçlı örneklem yoluyla belirlenmiştir.

Okur Dostu Metin Ölçütleri

Dreher ve Singer (1989), metin kurgusunun anlamsal ve biçimsel özelliklerinin, okurun metni anlamaya olan etkisi üzerinde durmuş, metnin anlamsal ve biçimsel yapılanışını kapsayan boyutları açıklamıştır. Bu boyutlarda okur dostu metinlerde bulunması gereken nitelikler, aşağıda açıklamaları verilen yedi başlığa indirgenmiştir:

a. Metin Düzenleme: Okur dostu metinlerin derin yapısında, okurun ulaşabileceği en az bir ana düşünce bulunur. Metin kurgusunda temel düşünme biçimleri (zaman sırası, neden-sonuç, sorun-çözüm vb.) bir bütünlük içinde yer alır.

b. Zaman kullanımı: Okur dostu metinlerdeki olaylar ve durumların sunumunda zamansallık (temporality) vardır. Metinde zamansallık, olay ya da durumların öncelik-sonralık gözetilerek sunulması olarak algılanır. Zamansallığın etkin kılınması amacıyla, metinde "yaz mevsimi, geçen, geçen yıl, öncelikle, daha sonra, sabahleyin" gibi dilin biçimsel öğelerinden yararlanılabilir.

c. Tutarlık-Bağdaşıklık: Okur dostu metinlerde tutarlık ve bağdaşıklık etkileşimsel olarak sağlanmıştır. Bu etkileşimde, metnin bölümleri arasında ilişkiler kurmayı sağlayan dilbilgisel ögeler olarak tanımlanan "bağdaşıklık" (Hasan ve Halliday 1976'dan akt.: Dilizdüzgün, 2010) ile metni oluşturan bölümlerin insan bilişindeki kavramsal sistem temelinde sezgisel bir bütünlük veya uyum sergilemesi olarak değerlendirilen "tutarlık"ın (Talmy, 2001: 426) uyumlu bir biçimde yapılanması gerektiği belirtilir.

d. İpucu Verme: Metinde başlık; alt başlıklar; ana tümceler; *sonuç olarak, bu nedenle, -dığı* için gibi öbek yapılar, okuru metnin ana düşüncesine ulaştıracak ipuçlarıdır. Bu tür ipuçları, alan yazınında bağlayıcılar (connectors) ya da bağlantı ögeleri (connective devices) olarak ele alınmaktadır. Bu tür bağlayıcılar, metin içerisinde anlamsal olarak yanlış kullanıldığında ya da bağlayıcılar metin içerisinde yoğun biçimde kullanıldığında anlama güçleşir (Haberlandt, 1982).

e. Kavramsal Yoğunluk: Metinde okura sunulan her yeni kavram, okur bilişinde bir yüktür. Kavramların (yüklerin) sıklığı, metni anlamlandırmayı güçleştirir. Bunun yanı sıra, metinde sunulan kavramlara ilişkin açıklamalar, okurun metin dışından herhangi bir yardım almasına gerek kalmayacak nitelikte betimlenmelidir. Ana noktanın yitirilmesine yol açan yoğunluktaki kavramsal betimlemeler de kavramların bellekte somutlaşmasına yetmeyecek azlıktaki betimlemeler de okurun belleğine yük getirmekte, anlamı güçleştirmektedir.

f. Açıklama: Metinde sunulan her öğe (düşünce, duygu, yer, zaman, kişi vb.) açıklanmalıdır. Açıklamaların, okurun bilişinde canlanmasını sağlayacak somut örneklere yer verilmeli, okurun dil dünyası ile gerçek dünyası arasındaki bağ, güçlü kurulmalıdır. Okurun dünya gerçekliğini yansıtan ve okura, metnin sunduğu bilgi hakkında doğru çıkarımlarda bulunmasına yardımcı olan her türlü dilsel öğeye metin içerisinde yer vermek gereklidir.

g. Söylem: Söylem, Bakhtin'in yorumuyla "yazarın aktardığı düşüncenin tek yönlü ya da tek boyutlu değil çok boyutlu ve derinlikli olması" gerekmektedir. Jakobson, söylemi iletişime özgü tüm anlatım dillerini kapsayan bir düşünce aktarım biçimi olarak, Bakhtin'i destekler biçimde heterojen bir dil olarak tanımlar (Doltaş, 1996: 67). Söylem, yazarın okurla arasında

kurduğu iletişimsel, "ayırt edici biçem" olarak ele alınmaktadır. Metinde ayırt edici, okurla iletişim kuramayan bir dil söz konusu ise, metnin özgün bir biçemi bulunmuyorsa, metnin söyleminin zayıf olduğu söylenebilmektedir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen metinler Çelik, Demirgüneş ve Baştuğ (2014) tarafından geliştirilen Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği'ne göre incelenmiştir. Metinler, iki alan uzmanı tarafından puanlanmıştır. Puanlama sonuçlarından Ağırlıklı Kappa (Weighted Kappa) analizleri yapılarak Rubriğe ait güvenirlik sonuçları elde edilmiştir. Kappa katsayısından elde edilen veriler, Şencan (2005:485)'göre aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

Zayıf uyuşma	,0-,19
Kabul edilebilir uyuşma	,20-,39
Orta derecede uyuşma	,40-,59
İyi uyuşma	,60-,79
Çok iyi uyuşma	,80-1,00

Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği'nin Kullanımı

Elde edilen metinler Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği'nin kullanımında ve puanlanmasında her kategorinin puanlanması aşağıda örnek metinlerle verilmiştir.

	1	**2**	**3**	**4**
Metin Düzenleme	Metin içerik bakımından okuru herhangi bir düşünceye ulaştırır. Metnin bölümleri birbirini destekler.	Metin içerik bakımından okuru herhangi bazı düşüncelere ulaştırır. Metnin bölümleri birbirini kısmen destekler.	Metin içerik bakımından okuru metnin ana düşüncesine kısmen ulaştırır. Metnin bölümleri birbirini çoğunlukla destekler.	Metin içerik bakımından okuru metnin ana düşüncesine ulaştırır. Paragraflar birbirini anlamsal bakımdan bütünler ve destekler biçimde düzenlenmiştir.

İyi bir metnin içindeki geçişler birbirini tamamlar ve okuru adım adım metnin ana düşüncesine ulaştırır:

Örnek Metin:

İhtiyar Çilingir

"Koyunpazarı'nda bir ufacık dükkân; bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, aksakallı, küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu."

"Ne hoş manzara, gözüm ilişt

i. Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı. Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvan zincirleri. Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış, dükkânın ötesine berisine asmış…"

	1	**2**	**3**	**4**
Zaman Kullanımı	Metindeki olaylar arasında öncelik ve sonralık ilişkisi (zamansallık) gözetilmemiştir. Metinde zaman bildiren sözcükler (saat, gün, ay, mevsim, yıl, sabah, öğle, akşam vs.) yer almaz.	Metindeki olaylar arasında öncelik ve sonralık ilişkisi (zamansallık) kısmen gözetilmiştir. Metinde zaman bildiren sözcükler (saat, gün, ay, mevsim, yıl, sabah, öğle, akşam vs.) yer almaz.	Metindeki olaylar arasında öncelik ve sonralık ilişkisi (zamansallık) gözetilmiştir. Metinde zaman bildiren sözcükler (saat, gün, ay, mevsim, yıl, sabah, öğle, akşam vs.) yer almaz.	Metindeki olaylar arasında öncelik ve sonralık ilişkisi (zamansallık) gözetilmiştir. Metinde zaman bildiren sözcükler (saat, gün, ay, mevsim, yıl, sabah, öğle, akşam vs.) yer alır.

İyi bir metinde olay(lar) bir zamansallık içerir, zaman ilişkisini ortaya koyan sözcükler sıklıkla yer alır:

Örnek Metin:

Eskici

"Şimdi onun da kuşağı, entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı ayakkabıları vardı."

"O zaman gördü ki küçük çocuk, memleketlisi minimini yavru ağlıyor..."

"Sonra Kanlıca'daki evlerini tarif etti."

"Bir gün halası sokaktan bağırarak geçen bir satıcıyı çağırdı."

	1	**2**	**3**	**4**
Tutarlılık/Bağdaşıklık	Metinde tümceler arasında biçimsel bir bütünlük yoktur.	Metinde tümceler arasında biçimsel bir bütünlük vardır.	Metinde tümceler arasında biçimsel bağlantılar metnin anlamsal bütünlüğünü kısmen destekler.	Metinde tümceler arasında biçimsel bağlantılar metnin anlamsal bütünlüğünü destekler.

Örnek Metin:

Ergenekon Destanı

İyi kurgulanmamış metinlerdeki olayların anlamsal ve biçimsel bağlantısını kurmak, okur için güçtür:

"Türk illerinde Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen bir yer yoktu. Bütün kavimler birleşerek Göktürklerden öç almaya yürüdüler."

"Çok yıllar bu iki kişinin çocukları Ergenekon'da kaldılar. Enine boyuna uzayıp yayıldılar."

İpucu Verme	1	2	3	4
	Metinde anlam kurmayı kolaylaştıracak anahtar sözcük, sözcük grupları yer almaz. Metnin başlığı içeriği yansıtmaz.	Metinde anlam kurmayı kolaylaştıracak anahtar sözcük, sözcük grupları kısmen yer alır. Metnin başlığı içeriği yansıtmaz.	Metinde anlam kurmayı kolaylaştıracak anahtar sözcük, sözcük grupları yer alır. Metnin başlığı içeriği kısmen yansıtır.	Metinde anlam kurmayı kolaylaştıracak anahtar sözcük, sözcük grupları yer alır. Metnin başlığı içeriği yansıtır.

İyi bir metnin başlığı içeriği doğrudan yansıtır ve metin içerisindeki sözcük / sözcük grupları içeriği ve başlığı destekler:

Örnek Metin:

İhtiyar Çilingir

"İhtiyarlamış, küçülmüş, aksakallı, küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu…

Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı."

Kavramsal Yoğunluk	1	2	3	4
	Metinde kavramsal yığılma vardır. Metinde geçen yeni kavramlar, dışardan yardım alınmadan anlaşılamayacak düzeyde betimlenmiştir.	Metinde kavramsal yığılmaya çoğunlukla rastlanır. Metinde geçen yeni kavramlar, dışardan yardım alınarak anlaşılacak düzeyde betimlenmiştir.	Metinde kavramsal yoktur. Metinde geçen yeni kavramlar, bazen dışardan yardım alınarak anlaşılacak düzeyde betimlenmiştir.	Metinde kavramsal yoktur. Metinde geçen yeni kavramlar, bazen dışardan yardım alınmaksızın anlaşılacak düzeyde betimlenmiştir.

Örnek Metin:

Ergenekon Destanı

İyi kurgulanmamış bir metindeki sözcükler, okurun anlamlandıramayacağı derecede karmaşık ve yoğundur:

“Enine boyuna uzayıp yayıldılar.”

“Göktürkler eski düşmanlarıyla savaştılar. Yendiler. Böylece dört yüz yıl sonra kanlarının öcünü aldılar.”

“Eğer, ile varalım desek; dört taraftaki illerin hepsi bize düşman.”

	1	2	3	4
Açıklama	Metinde yer alan ögeler (kişiler, olaylar, durumlar, yerler, vs.) açıklanmamıştır. Metni anlamaya yönelik karşılaştırma, örnekleme, somutlaştırmaya neredeyse hiç yer verilmemiştir.	Metinde yer alan ögeler (kişiler, olaylar, durumlar, yerler, vs.) kısmen açıklanmıştır. Metni anlamaya yönelik karşılaştırma, örnekleme, somutlaştırmaya neredeyse hiç yer verilmemiştir.	Metinde yer alan ögeler (kişiler, olaylar, durumlar, yerler, vs.) çoğunlukla açıklanmıştır. Metinde olgu ve olaylar genellikle örnekler verilerek somutlandırılmış; karşılaştırmalar yapılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenmiştir.	Metinde yer alan ögeler (kişiler, olaylar, durumlar, yerler, vs.) yeterince açıklanmıştır. Metinde olgu ve olaylar genellikle örnekler verilerek somutlandırılmış; karşılaştırmalar yapılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenmiştir.

Örnek Metin:

Ergenekon Destanı

Yine iyi kurgulanmamış bir metinde geçen olayların nasıl, nerede vb. geçtiğine ilişkin bilgiler, açıklamalar eksiktir ya da hiç yoktur:

“Göktürkler eski düşmanlarıyla savaştılar. Yendiler. Böylece dört yüz yıl sonra kanlarının öcünü aldılar.”

	1	2	3	4
Söylem	Yazar okurla iletişim kurmamıştır. Yazar bireysel düşüncelerini gizlemiş; duygu ve düşüncelerini metne yansıtmamıştır.	Yazar okurla güçlü bir iletişim kuramamıştır. Yazar bireysel düşüncelerini gizlememiş; duygu ve düşüncelerini metne çoğunlukla yansıtmamıştır.	Yazar okurla büyük ölçüde iletişim içindedir. Yazar bireysel düşüncelerini gizlememiş; duygu ve düşüncelerini metne çoğunlukla yansıtmamıştır.	Yazar okurla güçlü bir iletişim içindedir. Yazar bireysel düşüncelerini gizlememiş; duygu ve düşüncelerini metne yansıtmamıştır.

Örnek Metin:

Çocuk Kitaplarında Sabah Tartışması

Etkileşimsel bir metinde, okur-yazar etkileşimi etkin biçimde kurulmuş, yazar duygularını okura iletmeyi başarmıştır:

“*Çocuk, bu sesin nereden geldiğini anladı: Az önce tartışan kitapların gürültüsü değildi bu. Okuduğu sözcüklerden, cümlelerden gelen gizli bir sesti…»*

Örneğin 'Kibritçi Kız' sımsıcak bir masaldır, değil mi? Danimarka'nın karına, buzuna, fırtınasına karşı koyan o küçük kızın kibritlerinin alevi değil, yüreğinin sıcaklığıdır."

Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1: Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriğinin Boyutlarına Göre Puanlayıcılar Arası Uyuma İlişkin Ağırlıklı Kappa Katsayısı Sonuçları

	Metin Düzenleme	Zaman Kullanımı	Bağdaşıklık Tutarlık	İpucu Verme	Kavramsal Yoğunluk	Açıklama	Söylem
Ağırlıklı Kappa Değeri	0,692	0,686	**0,827**	0,739	0,746	0,657	0,746
Metin Sayısı	18	18	18	18	18	18	18

Tablo 1'e göre iki puanlayıcı arasındaki Ağırlıklı Kappa Katsayısı; Metin Düzenleme boyutunda ,692, Zaman Kullanımı boyutunda ,686, Bağdaşıklık ve Tutarlık boyutunda ,827, İpucu Verme boyutunda ,739, Kavramsal Yoğunluk boyutunda ,746, Açıklama boyutunda ,657, Söylem boyutunda ,746 olarak hesaplanmıştır. Sonuçlar .01 düzeyinde anlamlıdır. Elde edilen bu bulgu Bağdaşıklık/Tutarlılık boyutundaki uyuşmanın çok iyi uyuşma, diğer boyutlardaki uyuşmaların ise iyi uyuşma olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Rubrik'ten Aldıkları Puanlar

Sınıf Düzeyi	Metnin Adı	Metin Düzenleme	Zaman Kullanımı	Bağdaşıklık Tutarlık	İpucu	Kavramsal Yoğunluk	Açıklama	Söylem	Toplam
6	**Çocuk Kitaplarında Sabah Tartışması**	4	4	4	4	4	4	4	**4,00**
6	**Eskici**	4	4	4	4	4	4	4	**4,00**
6	**Yaşamımızdaki Renkler**	3	3	3	3	3	3	3	**3,00**
6	**Boş Arsa**	3	3	2	3	3	3	3	**2,86**
6	**Hoşgörüler Diyarı Mardin**	2	3	2	2	2	2	3	**2,29**
6	**Mustafa Kemal Atatürk**	2	3	2	2	2	3	2	**2,29**

Tablo 2'de 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Rubrik'ten Aldıkları Puanlar yer almaktadır. İncelenen 6 metinden 2'si okur dostu metin niteliği taşımaktadır. 3. ve 4. metinler iyi derecede okur dostu metin özelliği taşırken diğer 2 metin düşük düzeyde okur dostu metin niteliği göstermektedir.

Tablo 3: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Rubrik'ten Aldıkları Puanlar

Sınıf Düzeyi	Metnin Adı	Metin Düzenleme	Zaman Kullanımı	Bağdaşıklık Tutarlık	İpucu	Kavramsal Yoğunluk	Açıklama	Söylem	Toplam
7	**İyimserlik, Kötümserlik**	3	4	4	3	3	4	3	**3,43**
7	**Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir**	3	3	3	3	3	3	3	**3,00**
7	**Tatlı Dil**	2	3	3	3	3	3	3	**2,86**
7	**Kutup Yıldızı**	3	3	3	2	2	2	3	**2,57**
7	**Mehmet Akif Ersoy**	2	3	3	2	2	2	2	**2,29**
7	**Unutulmayan Hafta**	2	2	2	2	2	3	2	**2,14**

Tablo 3'te 7. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin Rubrik'ten aldıkları puanlar yer almaktadır. Buna göre ilk 3 metin aldıkları puana göre iyi derecede okur dostu metin özelliği taşırken son 3 metin düşük düzeyde okur dostu metin özelliği taşıdığı görülmektedir.

Tablo 4: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Rubrik'ten Aldıkları Puanlar

Sınıf Düzeyi	Metnin Adı	Metin Düzenleme	Zaman Kullanımı	Bağdaşıklık Tutarlık	İpucu	Kavramsal Yoğunluk	Açıklama	Söylem	Toplam
8	**İhtiyar Çilingir**	4	4	4	4	4	4	4	4,00
8	**Hayatta Başarının Yolları**	4	4	3	3	3	3	4	3,43
8	**Kız Kalesi**	2	3	2	3	4	3	4	3,00
8	**Basından Teknoloji Haberleri**	3	4	2	3	2	2	2	2,57
8	**Atatürk'ten Anılar**	2	3	2	2	2	2	2	2,14
8	**Ergenekon Destanı**	1	2	2	2	1	2	2	1,71

Tablo 4'te 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin Rubrik'ten aldıkları puanlar gösterilmiştir. Buna göre 1. Metin çok iyi okur dostu metin olarak görülürken 2. ve 3. metin iyi düzeyde son 2 metin ise düşük düzeyde okur dostu metin özelliği taşıdığı görülmektedir. İncelenen 18 metin içinden en düşük puan alan metin ise 8. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan Ergenekon Destanı adlı metindir.

Tablo 5: 6. 7. ve 8. Sınıf Metinlerinin Okur Dostu Metni Değerlendirme Rubriği'nin 7 Farklı Boyutundan Aldıkları Toplam Puanlar

Metin	**Metin Sayısı**	**Zaman Kullanımı**	**Bağdaşıklık/ Tutarlık**	**İpucu Verme**	**Kavramsal Yoğunluk**	**Açıklama**	**Söylem**
		X	**X**	**X**	**X**	**X**	**X**
6.sınıf	6	**3,00**	**3,16**	**2,83**	**3,00**	**3,16**	**3,16**
7.sınıf	6	2,50	2,83	3,00	2,50	2,83	2,66
8.sınıf	6	2,50	2,83	2,83	2,50	2,83	2,66
Toplam	18	2,72	3,11	2,77	2,77	2,88	2,83

Tablo 5'te 6. 7. ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlere Okur Dostu Metni Değerlendirme Rubriği'nde yer alan 7 farklı boyuta göre aldıkları puanlara ait aritmetik ortalama ve standart sapmalara yer verilmiştir. Buna göre 6. Sınıf ders kitabında yer alan metinlerin Rubrik'ten aldıkları ortalama puan, *Metin Düzenleme* boyutunda 3.00, *Zaman Kullanımı* boyutunda 3,16, *Bağdaşıklık ve Tutarlık* boyutunda 2,83, *İpucu Verme* boyutunda 3,00, *Kavramsal Yoğunluk* boyutunda 3,00, *Açıklama* boyutunda 3,16 ve *Söylem* boyutunda 3,16 olarak bulunmuştur.

7. Sınıf ders kitabında yer alan metinlerin Rubrik'ten aldıkları ortalama puan, *Metin Düzenleme* boyutunda 2.50, *Zaman Kullanımı* boyutunda 2,83, *Bağdaşıklık ve Tutarlık* boyutunda 3,0, *İpucu Verme* boyutunda 2,50, *Kavramsal Yoğunluk* boyutunda 2,50, *Açıklama* boyutunda 2,80 ve *Söylem* boyutunda 2,60 olarak bulunmuştur.

8. Sınıf ders kitabında yer alan metinlerin Rubrik'ten aldıkları ortalama puan, *Metin Düzenleme* boyutunda 2.72, *Zaman Kullanımı* boyutunda 3,11, *Bağdaşıklık ve Tutarlık* boyutunda 2,77, *İpucu Verme* boyutunda 2,77, *Kavramsal Yoğunluk* boyutunda 2,72, *Açıklama* boyutunda 2,88 ve *Söylem* boyutunda 2,83 olarak bulunmuştur.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin Rubrik'ten Aldıkları Puanlara Göre Okur Dostu Olan ve Olmayan Metinler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Sınıf Düzeyi	**Metnin Adı**	**Metin Düzenleme**	**Zaman Kullanımı**	**Bağdaşıklık Tutarlık**	**İpucu**	**Kavramsal Yoğunluk**	**Açıklama**	**Söylem**	**Toplam**
6	**Çocuk Kitaplarında Sabah Tartışması**	4	4	4	4	4	4	4	**4,00**
6	**Eskici**	4	4	4	4	4	4	4	**4,00**
7	**Hoşgörüler Diyarı Mardin**	2	3	2	2	2	2	3	**2,29**
7	**Unutulmayan Hafta**	2	2	2	2	2	3	2	**2,14**
8	**İhtiyar Çilingir**	4	4	4	4	4	4	4	**4,00**
8	**Ergenekon Destanı**	1	2	2	2	1	1	1	**1,71**

Tablo 6'da metinlerin Rubrik'ten aldığı puanlara göre her sınıf düzeyinde en yüksek puanı alan bir metin ile en düşük puanı alan bir metne yer verilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü gibi *Ergenekon Destanı, Unutulmayan Hafta, Hoşgörüler Diyarı Mardin* adlı metinler Rubrik'ten aldıkları puana göre okur dostu olmayan metinler olarak değerlendirilmiştir. Bu metinlerin yazarları yetişkin ya da çocuk edebiyat alan yazınında sözü edilen yazarlara ait metin değildirler. *Çocuk Kitaplarında Sabah Tartışması, Eskici ve İhtiyar Çilingir* adlı metinler Rubrik'ten aldıkları puana göre okur dostu metinler olarak değerlendirilmiştir.

Sonuçlar ve Öneriler

Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği'nden en yüksek puan alan metinler 6. sınıf Türkçe ders kitaplarına ait metinlerdir. Türkçe ders kitaplarında yer alan "okur dostu metinler" genellikle "nitelikli yazar"lara ait metinlerdir. Nitelikli metinler, ders kitabı için özel olarak yazılmış metinler değil yetişkin ve çocuk edebiyatı alan yazınında adı anılan yazarlarca oluşturulmuş ve kitap için seçilmiş metinlerdir.

Ders kitabı yazarının Komisyon, Anonim ya da "Bu kitap için yazılmıştır" ifadesiyle tanımladığı metinlerde *metin düzenleme, kavramsal yoğunluk* ve özellikle *söylem* düzeyinde yetersizlikler görülmektedir. Sözü edilen özellikler, metni düzenlemeyi içselleştirmiş, kendine özgü bir dili olan, düzenli olarak yazan yazarlarda görülebilen özelliklerdir. Bu metinlerin yazarlarının edebiyat tarihinde yeri olan önemli yazarların metinleri olduğu görülmüştür. Bu araştırmada, yüksek puan alabilen ancak alan yazınında tanınmamış kişiler tarafından yazılmış metinlerdeki okur dostu metin özelliklerin rastlantısal olarak görüldüğü söylenebilir ve bu rastlantısallık durumu, ders kitapları için kabul edilebilir bir durum değildir. Bu durum günümüz yazarlarının metinleriyle birlikte edebiyat tarihinde yer almış ve eserlerinde ele alınan konular açısından günümüzle ilişkilendirilen metinlerinin eğitim öğretim ortamlarına taşınması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Türkçe öğretiminin temel amaçlarından biri de "Öğrencilerin kültürel varlıklarla en erken zamanda tanışmasını sağlamak"tır. Bu nedenle tarih süzgecinden geçerek günümüze ulaşmış eserlerin öğrencilerle buluşmasının sağlanması gerekmektedir. Bu metinlerin hangisinin hangi düzeyde verilmesi gerektiği de başka çalışmaların konusu olabilir.

Türkçe ders kitaplarındaki okur dostu metin nitelikleri taşıyan metinler nitelikli yazarların metinlerinden seçilmiş metinler olsa da bu metinler genellikle 40-50 yıl önce yazılmış yetişkin edebiyatına ait yazarların metinleridir. Çağdaş ya da geleneksel çocuk yazınına ait metinler, inceleme kapsamındaki metinler arasında istenen/beklenen düzeyde yer

almamaktadır. Türkçe ders kitaplarında çocuk yazınına ait metinler daha çok bulunmalıdır. Bu bağlamda, ilgili metinlerin "çocuğa göreliği" ayrı bir araştırma konusu olarak incelenmelidir.

Okur Dostu Metin Değerlendirme Rubriği bilgilendirici metinlerle birlikte anlatı/kurgusal metinler için de kullanılmıştır. Buna göre yüksek puan alan metinler genellikle kurgusal metinler olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum ölçeğin her metin türü için uygulanabileceğini göstermiştir. Ancak bireyin okuma, okuduğunu anlama, yorumlama ve okuma alışkanlığı kazanma bakımlarından okur dostu metinlerin saptanması için her metin türüne özgü rubriklerin oluşturulmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan derlem genişletilerek diğer düzeyler ve diğer alanlar için öğretim ortamlarına sunulan ders kitaplarındaki metinlere yönelik olarak da benzer çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

Adam, J-M. (1999). *Linguistique Textuelle des Genres de Discours aux Textes*. Paris:Edition Nathan.

Bhatia, V-K. (1997). Genre-Mixing in Academic Introductions. *English Spesific for Purposes*. 16(3): 181-195.

Bhatia, V-K. (2008). Genre Analysis, ESP and Professional Practice. *English for Specific Purposes* 27: 161–174.

Biber, D. (1989). A Typology of English. *Texts, Linguistics*. 27: 3-43.

Cansız-Aktaş, M. (2014). Nitel Veri Toplama Araçları. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (ed. Mustafa Çetin)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. 337-371.

Cevizci, A. (2012). *Bilgi Felsefesi*. Say Yayınları. İstanbul.

Çelik, T., Demirgüneş, S. ve Baştuğ, M. (2014). Metin Oluşturma ve Değerlendirme Çalışmalarına Yönelik "Okur Dostu" Metin Değerlendirme Rubriği. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 5(14): 65-83.

Dilidüzgün, Ş. (2010). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi-Uygulamalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Morpa Yayınları.

Doltaş, D. (1996). "Söylem ve Yazın". *Söylem Üzerine*. Yayına Hazırlayan: Ahmet Kocaman. Hitit Yayınevi. Ankara.

Dreher, M. J., Singer H. (1989). Friendly Texts and Friendly Teachers. *Theory into Practice Special Issue, Learning Through Text*, 28(2): 98-104.

Filliettaz, L. (2001). Les Types de Discours. *Circle De Linguistique Appliquée A La Communication 8.* http//www.ucm.es/info/circulo/no8/filliettaz.html. (erişim tarihi: 06.07.2014).

Guthrie, J.T. & Greaney, V. (1991). Literary Acts. *Handbook of Reading Research Volume III*. Rebecca Barr (Ed). Michael Kamil, (Ed), Peter B. Mosenthal(Ed), P. David Pearson (Ed), USA: Longman. 120-147.

Günay, D. (2013). *Metin Bilgisi* (4. basım). İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Güneş, F. (2013). Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1): 1-12.

Haberlandt, K. (1982). Reader expectations in text comprehension. J. F. Le Ny ve W.Kintsch (Editörler), Language and comprehension (s. 239-249): North-Holland Publishing Company.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (23. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları

MEB. (2006). *Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.

Oktar, L., Yağcıoğlu, S. (1995). Türkçe Metin Türleri: Bir Sınıflandırma Çalışması. *IX. Dilbilim Kurultayı Bildirileri.* Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.

Renkema, J. (2004). *Introduction to discourse studies*. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company.

Saukkonen, P. (1982). What are the Semantical-Pragmatical Features of Stylistic Genres of Text, Proceedings of *XIIIth International Congress of Linguistics*, Tokyo.

Smith, C. (2003). *Modes of Discourse: The Local Structure of Texts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Steen, G. (1999). Genres of Discourse and the Defination of Litterature. *Discourse Processes*. 28(2): 109-122.

Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Talim Terbiye Kurulu "Ders Kitaplarını Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler" (http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_01/14062748_incelemekriterleri_14012013.pdf). Son erişim tarihi: 05.09.2015.

Talmy, G. (2001). *Syntax*. Volume I. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyalbilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.